

О. Б. Андрущенко,
старший викладач кафедри маркетингу, Харківський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

КОМПОНЕНТИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

H. Andrushchenko,
Senior Lecturer at the Marketing Department of the Kharkiv Trade and Economics institute
of the Kyiv National Trade and Economics University

COMPONENTS OF THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF UKRAINE AS A TOOL FOR THE FORMATION OF MANAGERIAL DECISIONS

Статтю присвячено аналізу якості життя населення України. Якість життя населення — комплексне поняття, тому аналізувати його на підставі тільки одного показника неможливо. Тому автором запропоновано підхід щодо оцінки якості життя, який базується на використанні набору показників, які складають основу двох компонент: суб'єктивної та об'єктивної. Це є підставою для оцінки рівня задоволеності рівнем життя населення. Розглянуто складові кожної з компонент якості життя населення. Виконано аналіз таких показників якості життя, як структура сукупних витрат домогосподарств, структура доходів населення середньомісячних, диференціація життєвого рівня населення та ін. Встановлено, що на цьому етапі розвитку економіки України важливим показником є рівень споживання продуктів харчування. Представлено їх динаміку та структуру. Проаналізовано рівень здоров'я населення та тривалість життя як складова частина економічної та соціальної статистики. Проаналізовано наявність товарів у деяких домогосподарствах товарів тривалого використання. Також розглянуто складові індексу людського розвитку (ІЛР) для України. Розраховано коефіцієнт Джинні (індекс нерівності) для населення України. Досліджено динаміку індексу щастя для населення України. Отримані результати та висновки є підставою для ефективного менеджменту.

The article is devoted to the analysis of the quality of life of the population of Ukraine. The quality of life of the population is a complex concept, therefore it is impossible to analyze it on the basis of one indicator. The author proposes an approach to assessing the quality of life of the population, based on the use of a set of indicators, based on two components: subjective and objective. This is the basis for assessing the level of satisfaction with the standard of living of the population. The components of each component of quality of life are considered. The analysis of such indicators of quality of life as the structure of total expenditures of households, the structure of incomes of the population, differentiation of living standards of the population, etc. is carried out. It is established that for Ukraine an important indicator is the consumption of food products, their dynamics. The components of the human development index (HDI) for Ukraine are considered. The calculated coefficient of Ginny, the dynamics of the index of happiness for the population of Ukraine. The obtained results and conclusions are the basis for effective management.

Ключові слова: якість життя населення, економічний показник, соціальний показник, об'єктивна компонента, суб'єктивна компонента, індекс людського розвитку, індекс щастя, тривалість життя.

Key words: liveliness of the population, economic index, social indicator, objective component, subjective component, human development index, index of happiness, lifetime.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аспекти аналізу якості життя населення відносяться до тих завдань, що реалізуються в процесі моніторингу стану соціально-економічної системи різного рівня організації. Для українського суспільства в цілому актуальність цього завдання полягає в необхідності формування ефективних управлінських рішень у період реформування економіки країни. Зазвичай, процес реформування пов'язаний з порушенням можливостей задоволення потреб громадян, що неминує веде до зниження якості життя. У зв'язку з цим, аналіз якості життя населення та його компонентів дозволить вибрати

ти ті точки докладання зусиль з реформування, які будуть найменш чутливими та хворобливими для українських громадян.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Відомо, що якість життя — інтегральна категорія, що відображає єдність суб'єктивної та об'єктивної оцінок різних рівнів життєдіяльності населення в конкретному культурно-історичному контексті. Тому якість життя прийнято оцінювати як за об'єктивними критеріями, що визначають ступінь задоволеності потреб громадян,

Таблиця 1. Структура сукупних витрат домогосподарств

Показник	2002 р.	2015 р.
Сукупні витрати в середньому за місяць в розрахунку на одне домогосподарство, грн.	658,3	4952,0
Структура сукупних витрат домогосподарств, %		
Споживчі сукупні витрати	92,8	92,9
продукти харчування та безалкогольні напої	59,1	53,1
алкогольні напої, тютюнові вироби	2,6	3,3
непродовольчі товари та послуги	31,1	36,5
в тому числі		
одяг і взуття	5,4	5,7
житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	10,5	11,7
предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	1,7	2,0
охорона здоров'я	3,0	3,7
транспорт	3,0	3,7
зв'язок	1,3	2,4
відпочинок і культура	1,9	1,5
освіта	1,2	1,1
ресторани і готелі	1,1	2,0
різні товари і послуги	2,0	2,7
Неспоживчі сукупні витрати	7,2	7,1
Додатково: оплата житла, комунальних продуктів та послуг	9,2	10,2

Джерело: [1].

так і за суб'єктивною оцінкою рівня їх задоволення. Така точка зору міститься у роботах Н. Волинського, В. Городяненка, М. Долишнього, В. Дорофієнка, В. Єрьомека, Ю. Зайцева, В. Захарченка, В. Ільяшенка, В. Лактіонова, С. Мочерного, Ф. Рудича, І. Сороки, О. Стойки, А. Халецької, Л. Швайки.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є аналіз якості життя населення України, яке виконується з використанням як об'єктивних критеріїв, так і з урахуванням суб'єктивної значущості потреб населення і оцінки рівня їх задоволення. Для реалізації аналізу якості життя населення пропонується набір показників, що дозволить оцінити як об'єктивний, так і суб'єктивний його компонент.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

До об'єктивних компонент якості життя населення України слід віднести показники економічної та соціаль-

ної статистики, а також необхідно врахувати комплексні рейтингові міжнародні оцінки.

При оцінці якості життя населення з економічної сторони показовою є структура сукупних витрат домогосподарств (табл. 1).

Зокрема за період з 2002 р. по 2015 р. структура сукупних витрат домогосподарств в Україні змінилася на користь непродовольчих товарів і послуг, що свідчить про підвищення рівня життя населення. Однак, це підвищення не можна вважати значним, тому що витрати населення на продукти харчування і безалкогольні напої склали в 2012 р. 51,1%, при цьому в економічно розвинених країнах витрати на продукти харчування не перевищують 20%. Цей факт визначає в якості домінуючих первинні базові потреби населення країни, що становлять перший рівень у піраміді потреб А. Маслоу.

Розподіл громадян за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів на місяць свідчать про достатньо високий рівень бідності, демонструючи при цьому позитивну динаміку за період з 2012 р. по 2015 р. (рис. 1).

При цьому чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, становила у 2015 р. 2,5 млн осіб (табл. 2), що складає 6,4% населення України (без урахування тимчасово окупованих територій і зони АТО). Відзначимо, що граничне значення рівня бідності населення як орієнтир для міжнародних організацій, що здійснюють порівняльні оцінки економічного та соціального розвитку, становить 7%.

Показовою для економічної компоненти якості життя є структура споживаних продуктів харчування (табл. 3). За період з 2005 р.

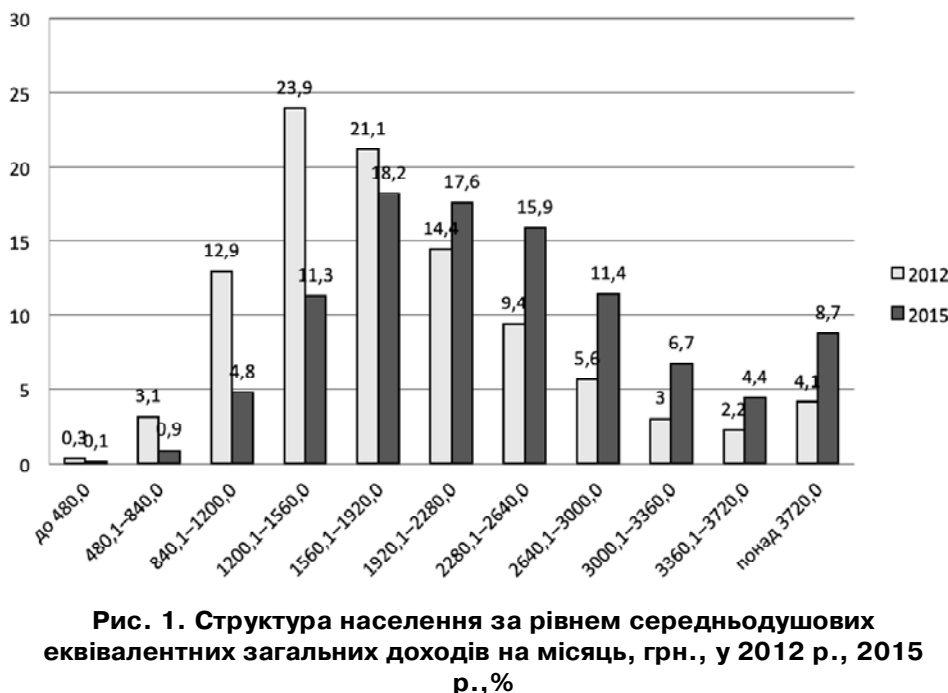

Рис. 1. Структура населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів на місяць, грн., у 2012 р., 2015 р., %

Джерело: [1].

Таблиця 2. Диференціація життєвого рівня населення

Показник	Рік								
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць, які нижче прожиткового мінімуму:									
млн осіб	5,7	3,2	2,6	3,6	3,2	3,8	3,5	3,2	2,5
у відсотках до загальної чисельності населення	12,7	7,1	5,8	8,6	7,8	9,0	8,3	8,6	6,4
середньорічний розмір прожиткового мінімуму (в середньому на одну особу в місяць, грн.)	518,5	607,5	638,5	843,2	914,1	1042,4	1113,7	1176,0	1227,3
квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення, раз	2,0	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
квінтільний коефіцієнт фондів (за загальними доходами), раз	3,6	3,7	3,6	3,5	3,4	3,2	3,3	3,1	3,2

Джерело: [1].

Таблиця 3. Споживання продуктів харчування в домогосподарствах (у перерахунку в первинний продукт) у середньому за місяць в розрахунку на одну особу

Показник	Рік		Різниця, (2015-2005)
	2005	2015	
яйця, шт.	21	19	-2
молоко та молочні продукти, кг	21,7	19,8	-1,9
хліб та хлібопродукти, кг	10,3	8,5	-1,8
картопля, кг	9,6	6,6	-3,0
овочі й баштанні, кг	9,1	8,8	-0,3
м'ясо та м'ясні продукти, кг	4,4	4,6	0,2
цукор, кг	3,6	2,8	-0,8
фрукти, ягоди, горіхи, виноград, кг	3,1	3,1	0
масло та інші рослинні жири, кг	1,9	1,6	-0,3
риба та морепродукти, кг	1,8	1,2	-0,6
Всього, кг	65,5	57,0	-8,5

Джерело: розраховано автором на основі [1].

по 2015 р. істотно знизилася споживання картоплі, хліба і хлібопродуктів, молока і молочних продуктів. При цьому не змінилися домінанти структури споживання, до яких відносяться молоко і молочні продукти, овочі та баштанні культури, хліб і

хлібопродукти. Низьким залишається рівень споживання риби і морепродуктів. У перерахунку на первинний продукт в середньому за місяць на одну людину українці стали споживати на 8,5 кг продуктів менше, ніж у 2005 р.

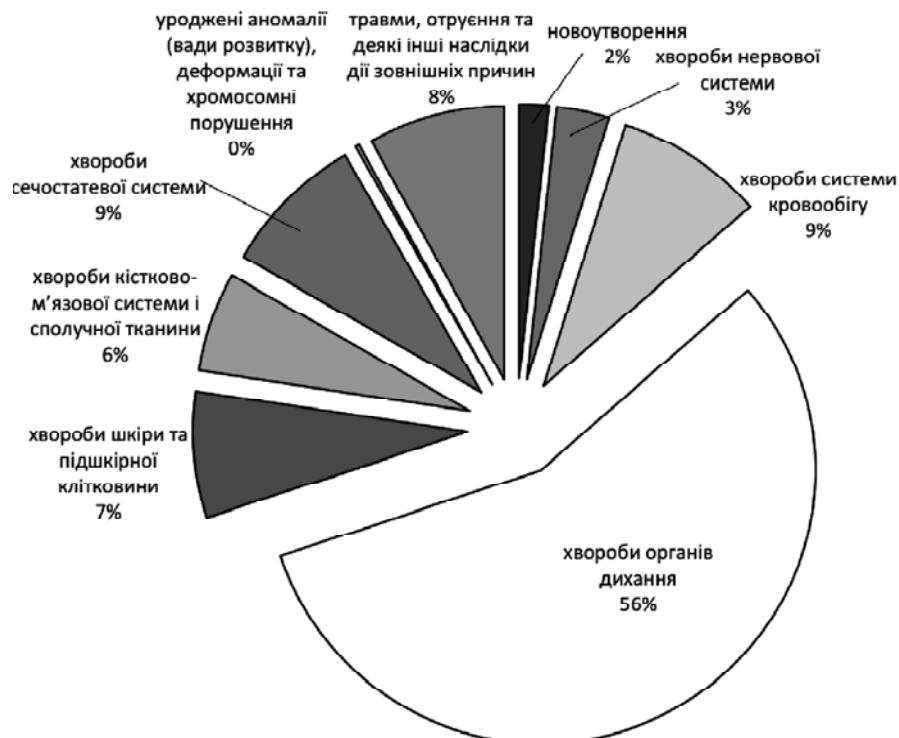

Рис. 2. Структура захворюваності населення України, 2015 р.

Джерело: [1].

Таблиця 4. Наявність у домогосподарствах окремих товарів тривалого користування (в середньому на 100 домогосподарств, штук)

Найменування	Рік	
	2002	2014
телевізори кольорові	74	119
відеоплеєри, відеомагнітофони, DVD-програвачі, цифрові фотоапарати	14	34
магнітофони, магнітоли	41	8
фотоапарати	25	18
персональні комп'ютери	3	37
холодильники та морозильники	94	117
мікрохвильові печі	3	49
кухонні комбайни	4	16
пральні машини	74	88
електропилососи	54	79
швейні машини	43	25
кондиціонери	0	10
супутникові антени	0	23
мотоцикли, сноумобілі	5	2
велосипеди, моторолери, мопеди, скутери	42	52
автомобілі	16	23
телефони	...	197

Джерело: [1].

Подібна структура споживання негативно відбивається на здоров'ї населення і тривалості життя. За структурою захворюваності Україну можна віднести до країн з низьким рівнем доходу (рис. 2). Так, за даними МОЗ, в економічно розвинених країнах вище частка захворюваності від зовнішніх і випадкових причин й істотно нижче від інфекційних захворювань.

Для бідних країн характерний високий рівень інфекційних захворювань. В Україні найбільшу питому вагу мають хвороби органів дихання (56%), що визначається як негативною екологічною обстановкою, так і наявністю ряду виробництв, для яких захворюваність органів дихання є професійною — у вугільній, хімічній, металургійній галузях. Високий рівень захворювань органів дихання свідчить також про низький імунітет населення, що, в свою чергу, обумовлено недостатнім якісним харчуванням, забрудненням навколишнього середовища і способом життя.

Усі вищевказані дані визначають первинні потреби населення країни в якості домінуючих, що додатково підтверджується рівнем забезпечення товарами тривалого користування українських домогосподарств. Так, якщо забезпеченість телефонами, телевізорами й холодильниками є достатнім, то при сучасному рівні розвитку не можна вважати прийнятним низьку забезпеченість домогосподарств кондиціонерами — 10 штук на 100 домогосподарств. Також не повністю забезпечені українські домогосподарства пральними машинами та електропилососами. У таблиці 4 відображена динаміка забезпеченості населення товарами тривалого користування, яка є позитивною. Однак її темпи по деяких товарних групах недостатні.

Інтегральним показником якості життя населення є Індекс людського розвитку. Так, доповідь про людський розвиток Програми Розвитку ООН (ПРООН) публікується щорічно з 1990 р. з метою привернути увагу міжнародної спільноти до різноманітних аспектів людського розвитку в країнах світу. При цьому ПРООН заявляє, що ці доповіді не мають на меті нав'язати єдиний рейтинг держав, і їх не слід розглядати в якості офіційних джерел інформації.

Індекс людського розвитку (ІЛР) — це сукупний показник рівня розвитку людини в тій чи іншій країні, тому іноді його використовують як синонім таких понять як "якість життя" або "рівень життя". ІЛР вимірює досягнення країни з точки зору стану здоров'я, отримання освіти і фактичного доходу її громадян, за трьома основними напрямками, для яких оцінюються свої індекси:

1. Індекс очікуваної тривалості життя: здоров'я та довголіття, вимірювані показником середньої очікуваної тривалості життя при народженні.

2. Індекс освіти: доступ до освіти, вимірюваний показником середньої очікуваної тривалості навчання дітей шкільного віку і середньої тривалості навчання дорослого населення.

3. Індекс валового національного доходу: гідний рівень життя, вимірюваний величиною валового національного доходу (ВНД) на душу населення в доларах США за паритетом купівельної спроможності (ПКС) [2].

Ці три виміри стандартизуються у вигляді числових значень від 0 до 1, середнє геометричне яких є сукупний показник ІЛР в діапазоні від 0 до 1. Потім держави ранжуються на основі цього показника. Динаміка індексу людського розвитку в Україні представлена на рисунку 3.

За період з 1990 по 2014 р. значення ІЛР України зросло з 0,0707 до 0,747, або в середньому приблизно на 0,1% за рік. Сьогодні країна визначена в групу з високим рівнем індексу людського розвитку. Значення ІЛР України вище середньосвітового, однак, нижче, ніж в країнах Європи і Центральної Азії, що визначається низьким рівнем ВВП на душу населення і низькою тривалістю життя населення.

Якщо розглянути складові індексу людського розвитку (рис. 4), то стане зрозуміло, що високі значення даного показника для України обумовлені відносно високим рівнем освіти населення. При цьому низьким є показник рівня доходу. Показник же тривалості життя займає середнє положення з трьох вимірюваних величин. Цей факт визначає низький рівень доходів населення як базовий фактор, що визначає низький рівень якості життя населення.

Показники доходів населення в рамках економічної теорії неможливо аналізувати без урахування харак-

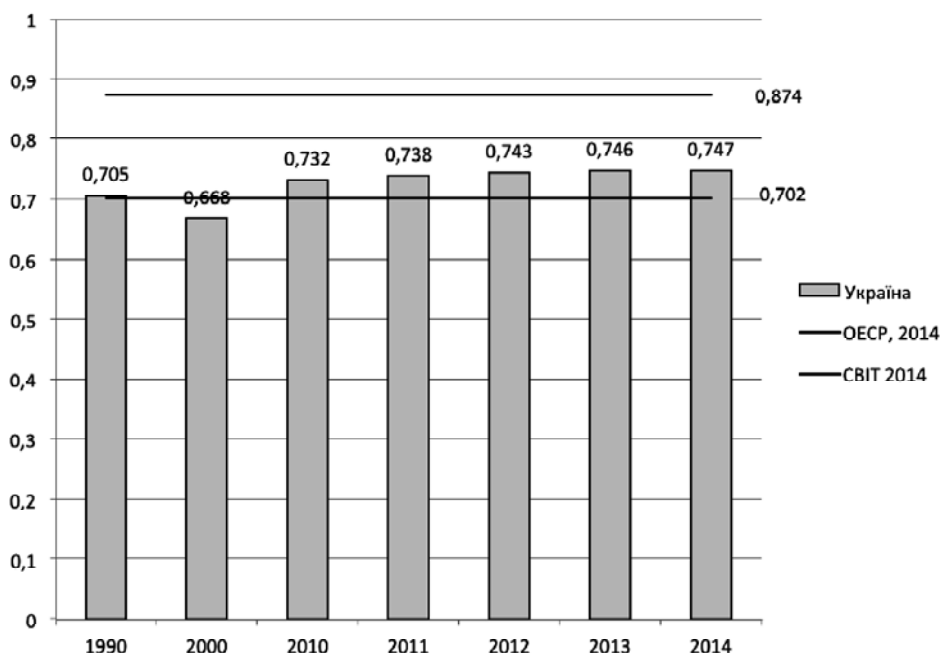

Рис. 3. Динаміка індексу людського розвитку в Україні, порівняльна характеристика показника, 2014 р. (Звіт ІЛР 2015 г.)

Джерело: [3].

теру їх розподілу, що реалізується на основі розрахунку індексу нерівності (коефіцієнт Джині).

Коефіцієнт Джині використовується як показник, що характеризує ступінь відхилення фактичного розподілу доходів (або споживчих витрат) окремих осіб або домашніх господарств в певній країні від абсолютної рівності. Значення індекс 0 відповідає абсолютній рівності, а 100 — абсолютній нерівності [2].

Так, згідно з показниками Програми Розвитку ООН, індекс нерівності (Коефіцієнт Джині) в Україні становить 26,4, що є середнім показником щодо інших країн. Для порівняння, в США цей показник становить 40,8, у Німеччині 28,3, в Білорусі — 27,2, в Російській Федерації — 40,1, в Польщі — 34,1 (табл. 5).

Таким чином, для України за даними порівняльних оцінок більш важливе значення має рівень бідності, що

є наслідком низького рівня доходів населення, ніж рівень нерівності.

Можна припустити, що низький показник ВВП на душу населення, характерний для України, обумовлений значним тіньовим сектором національної економіки. Однак дані про рівень тіньової економіки, середні за період з 1999 р. по 2007 р. свідчать про те, що вітчизняний тіньовий сектор можна порівняти з російським і білоруським [5].

При цьому згідно з даними Мінекономіки, з початком кризи в 2008 р. частка "тіні" в Україні зросла до 31% Офіційного ВВП, у 2009 р. — до 40%. Однак уже в 2010—2011 р. вона знизилася до 35—33%. Незалежні експерти переконані, що під час кризи тінізація економіки досягла своїх пікових значень: рівень тінізації коливається, за різними оцінками, від 45% до 60% [6].

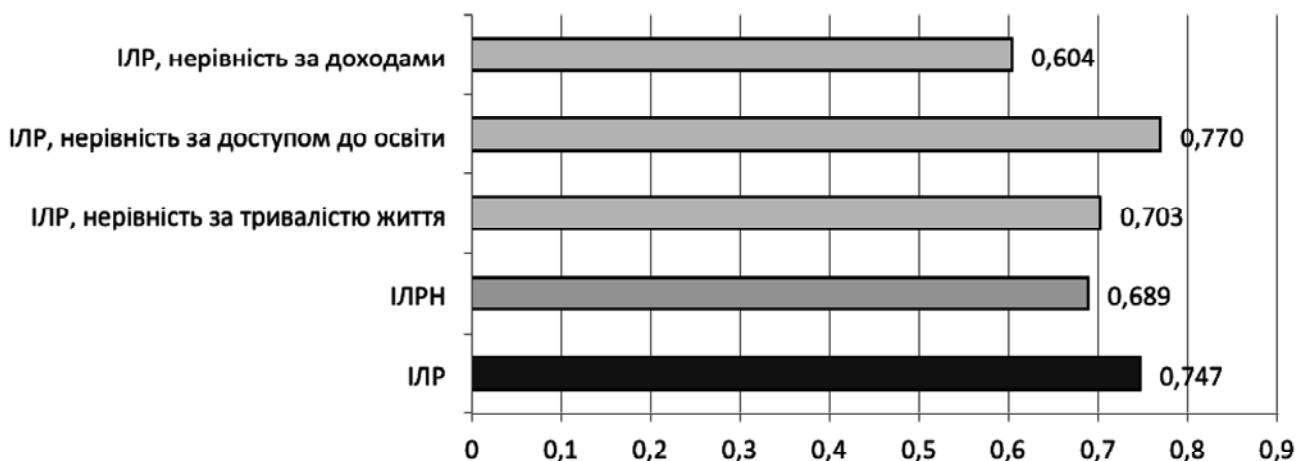

Рис. 4. Складові ІЛР і ІЛРН для України, 2012, скориговані з урахуванням нерівності

Джерело: [3].

Таблиця 5. Порівняльна оцінка показників згідно з даними Програми Розвитку ООН, 2012 р.

Країна	Коефіцієнт Джині	ВВП на душу населення	Рівень тіньової економіки, у % від ВВП, середнє значення 1999-2007 рр.
США	40,8	42486	8,6
Німеччина	28,3	34437	16,0
Польща	34,1	18087	27,2
Україна	26,4	6359	49,7
Білорусь	27,2	13191	49,8
Російська Федерація	40,1	14808	43,8
Китай	42,5	7418	12,8

Джерело: [4].

Таким чином, аналіз об'єктивних показників якості життя населення України свідчить про його низький рівень. Основний фактор низької якості життя є рівень економічного розвитку країни. Такі фактори, як нерівномірність розподілу доходів і тіньовий сектор економіки є вторинними за значимістю.

При оцінці якості життя населення України визначено, що рівень задоволеності первинних потреб громадян є мінімальним.

Важливе значення відіграє другий компонент: суб'єктивний компонент якості життя.

Він представляє собою суб'єктивну задоволеність життям, а також її адекватність об'єктивному стану справ — показникам економічного та соціального розвитку країни, стану її навколишнього середовища. Суб'єктивне благополуччя досліджується сьогодні на основі вимірювання індексу щастя.

Всесвітній індекс щастя (The Happy Planet Index) — це комбінований показник, який вимірює досягнення країн світу і окремих регіонів з точки зору їх здатності забезпечити своїм жителям щасливе життя. Розрахований він за методикою Британського дослідницького центру "Новий економічний фонд" спільно з екологічною організацією "Друзі Землі", гуманітарною організацією "Всесвітній рух розвитку" і групою незалежних міжнародних експертів, які використовують у своїй роботі, поряд з аналітичними розробками, статистичні дані національних інститутів і міжнародних організацій. Випускається раз в два — три роки [2].

Мета такого дослідження — показати відносну ефективність, з якою країни використовують економічне зростання і природні ресурси для того, щоб забезпечити своїм громадянам щасливе життя. Укладачі рейтингу підкреслюють, що в тих країнах, де акцентують увагу на розвитку виробництва, а з ним і на економічне зростання, люди, як правило, щасливіше не стають, бо економічні теорії, яких дотримується влада цих держав, не мають нічого спільного з життям реальної людини. Індекс вимірює показники задоволеності мешканців кожної країни і середню тривалість їхнього життя у співвідношенні з кількістю споживаних ними природних ресурсів.

Для порівняння рівня життя в різних країнах використовується значення ВВП на душу населення або ІРЛП, але ці індекси не завжди можуть відобразити реальний стан речей. Зокрема порівняння значення ВВП вважається недоречним, оскільки кінцева мета більшості людей не бути багатими, а бути щасливими і здоровими. МІС ґрунтується на загальних утилітарних принципах, що більшість людей хочуть прожити довге і повноцінне життя, а країни прагнуть зробити все можливе для досягнення максимального добробуту своїх

громадян, розумно використовуючи наявні ресурси, не завдаючи шкоди навколишньому середовищу.

Феномен щастя неможливо звести лише до задоволення потреб. У 2006 р. Генеральною Асамблеєю ООН було запропоновано оцінювати рівень щастя населення за допомогою розрахунку "Індексу щастя на планеті" ("The Happy Planet Index"). Цей індекс заснований на трьох базових показниках:

— суб'єктивне благополуччя (використовуються результати всесвітнього опитування Gallup, питання "Сходи життя"). При опитуванні респондентам задається питання: .. "Уявіть собі сходи, де 0 означає гірше з можливих життів, а 10 означає краще з можливих життів. На якій сходинці між 0 та 10 ви зараз перебуваєте");

— очікувана тривалість життя;

— екологічне навантаження / екологічний слід (вимірюється в гектарах землі (в розрахунку на жителя країни), необхідна для стійкої підтримки рівня споживання в країні. Включає в себе землі, необхідні для виробництва поновлюваних ресурсів (перш за все їжі та деревини), земля, зайнята інфраструктура і земля, необхідна для абсорбції викидів CO₂. Під час аналізу викидів CO₂ використовуються не оцінка для (наприклад, мобільного телефону) країни-виробника, а для населення, що споживає [6].

Система вимірювання індексу щастя є відкритою на сучасному етапі розвитку і постійно доповнюється новими показниками, які на думку експертів варто враховувати в процесі функціонування стратегічного компоненту системи державного управління якістю життя населення. Зокрема у 2016 р. показники індексу були доповнені індикатором нерівності. Таким чином, у процесі формування індексу, що вимірює рівень щастя, один з показників відображає задоволеність життям та визначається в результаті опитування, а інші показники мають об'єктивну основу, але значним чином впливають на суб'єктивне відчуття щастя.

Отже, відчуття щастя залежить від багатьох чинників, у тому числі соціально-демографічні показники, якість життя, соціальне середовище і т. ін.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Результати опитування КМІС українських громадян [9] свідчать, що:

1. Молоді люди в Україні в цілому більш щасливі, ніж старше покоління, але з підвищенням віку рівень щастя падає.

Зв'язок з віком у значній мірі обумовлений станом здоров'я — літні люди частіше хворіють, а як підтверджують дослідження, стан здоров'я має істотний вплив

Таблиця 6. Динаміка індексу щастя, Happy Planet Index (HPI). Україна

Показник	Рік				
	1990	2000	2005	2012	2016
очікувана тривалість життя, років	69,9	67,6	67,7	68,5	70,3
задоволеність життям (оцінка добробуту від 0 до 10 балів)	-	4,0	5,3	5,1	5,0
екологічна основа	4,5	2,1	2,7	3,2	2,8
нерівність	-	-	-	-	17%
Індекс щастя	-	32,2	38,1	37,6	26,4

Джерело: [8].

на суб'єктивне відчуття благополуччя. При цьому рівень матеріального та соціального забезпечення літніх людей в Україні залишає бажати кращого.

При цьому крива щастя для населення економічно розвинених країн має U-подібну форму. У період активної трудової діяльності люди в найменшій мірі задоволені життям: заради заробітку і кар'єри доводиться жертвувати задоволеннями. На цей же період (44—46 років), як показують дані, у Великобританії, припадає пік депресій. Зростання рівня щастя людей старше 60 років (навіть на тлі можливого погіршення здоров'я) означає, що пенсійна система, охорона здоров'я, організація проведення вільного часу і т. ін. роблять комфортним і гідним життя літніх громадян економічно розвинених країн [10].

2. В Україні чим вище рівень добробуту, тим більше людей відчувають себе щасливими. Так, серед найбільш бідних (не вистачає на їжу) щасливими себе назвали 40%, серед малозабезпечених (вистачає лише на їжу) таких половина, серед людей із середнім доходом (вистачає на їжу, одяг, можуть дешево відкласти) — 68%, серед людей з доходом вище середнього (можуть купувати цінні речі) — 85% [9];

3. Відносно менш щасливими є жителі східних областей: у грудні 2016 р. в західних областях щасливими почувалися 59%, в центральних — 50%, в південних областях — 60%, тоді як на Сході країни — 44%. Війна з усіма її наслідками є важливим фактором, який збільшує частку громадян, які відчувають себе нещасними [9].

Таким чином, Україна відрізняється віковим падінням рівня суб'єктивного компонента якості життя населення, що обумовлено уповільненням розвитку необхідної інфраструктури в суспільстві, що старіє.

Література:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році". — К.: НІСД, 2016. — 688 с.
2. Антипина О. Экономическая теория счастья как направление научных исследований / О. Антипина // Вопросы экономики. — 2012. — № 2. — С. 94—107.
3. Википедия [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://wikipedia.org>
4. Доклад о человеческом развитии 2013. Возвышение Юга: Человеческий прогресс в многообразном мире. — NY.: United Nations Development Programme, 2013. — 216 р.
5. КМИС [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=670&page=2>
6. Офіційний веб-сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] Статистична інформація. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

7. Happy Planet Index [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.happyplanetindex.org>

8. Human Development Report 2015 Work for Human Development. — NY: United Nations Development Programme, 2015. — 288 р.

9. Marks N., Abdallah S., Simms A., Thompson S. et al. The Happy Planet Index 1.0. New Economics Foundation. 2006 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.neweconomics.org/projects/happy-planet-index>

10. Policy Research Working Paper 5356 Shadow Economies All over the World. New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007. Friedrich Schneider, Andreas Buehn, Claudio E. Montenegro. World Bank Development Research Group, July 2010.

References:

1. Analitichna dopovid' do Shchorichnoho Poslannya Prezidenta Ukrayiny do Verkhovnoyi Rady Ukrayiny "On the internal and external situation of Ukraine in 2016" (2016), Kyiv, Ukraine.
2. Antipina, O. (2012), "The economic theory of happiness as a direction of scientific research", vol. 2, pp. 94—107.
3. Wikipedia [Electronic resource]: available at: <https://wikipedia.org> (Accessed 10 July 2017).
4. Doklad o chelovecheskom razvytyi 2013. Vozvisheniye Yuha: Chelovecheskiy proghress v mnohoobraznom myre (2013), NY.: United Nations Development Programme, 216 p.
5. KMYIS [Electronic resource]: available at: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=670&page=2> (Accessed 10 July 2017).
6. Ofitsiynnyy veb-sayt Derzhavnoho komitetu statystyky Ukrayiny "Statistical information" [Electronic resource]: available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 11 July 2017).
7. Happy Planet Index [Electronic resource]: available at: <http://www.happyplanetindex.org> (Accessed 11 July 2017).
8. Human Development Report 2015 Work for Human Development (2015), NY: United Nations Development Programme, 288 p.
9. Marks, N. Abdallah, S. Simms, A. Thompson, S. et al. The Happy Planet Index 1.0. New Economics Foundation (2016), available at: <http://www.neweconomics.org/projects/happy-planet-index> (Accessed 12 July 2017).
10. Policy Research Working Paper 5356 Shadow Economies All over the World. New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007. Friedrich Schneider, Andreas Buehn, Claudio E. Montenegro. World Bank Development Research Group, July 2010.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2017 р.